

УДК 343.71 (477)

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСНО

Плескач Олег Юрійович,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ,

пр. Льва Ландау, 27, 61080, м. Харків, Україна

e-mail: gro@bigmir.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5003-0342>

Мета. Метою статті є надання із урахуванням сучасної оперативної обстановки характеристики осіб, зниклих безвісно. **Методика.** Методика включає детальний комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу із піднятої проблематики на основі якого робляться обґрунтовані світоглядні висновки та рекомендації щодо розкриття сутності досліджуваних понять. **Результати.** Резюмовано, що розшукова робота – це складний процес, направлений на встановлення місцезнаходження особи, зниклої безвісти, при чому кожній категорії осіб, зниклих безвісно притаманні власні індивідуальні ознаки. **Практична значимість.** Визначено, що у випадку знання оперативними працівниками характерних рис осіб, зниклих безвісно та співвіднесення їх із обставинами зникнення, швидкість та ефективність розшукової роботи помітно покращиться. **Наукова новизна.** Наукова новизна статті полягає у визначенні автором не тільки окремих характерних ознак осіб, зниклих безвісно, а й співвідношення ознак їх характеру із можливими причинами залишення місця перебування та визначення ймовірного.

Ключові слова: розшук, особа, зникла безвісно, характеристика.

O.Yu. Pleskach

postgraduate student of the Kharkiv National University of Internal Affairs,

L. Landau avenue, 27, Kharkiv, 61080, Ukraine, e-mail: gro@bigmir.net

CHARACTERISTICS OF UNDERTAKINGS

Goal. The purpose of the article is to provide, taking into account the current operational situation, the characteristics of persons missing missing. **Method.** The methodology includes a detailed comprehensive analysis and synthesis of available scientific and theoretical material on the raised issues, on the basis of which grounded worldview conclusions and recommendations on disclosure of the essence of the studied concepts are made. **Results** It is summarized that investigative work is a complicated process aimed at establishing the location of a person who has disappeared, with each category of persons who have disappeared are inherently unusual of their own individual characteristics. **Practical significance.** It is determined that in the case of the knowledge of operational workers of the characteristic features of persons missing missing and their correlation with the circumstances of disappearance, the speed and efficiency of search work will improve significantly. **Scientific novelty.** Scientific novelty of the article is to determine the author not only the individual characteristics of the persons missing missing, but also the correlation of signs of their nature with possible reasons for leaving the place and determining the probable.

Key words: search, person, missing, characteristic.

Постановка проблеми. Історія діяльності правоохоронних органів свідчить, що розшукова робота розпочинає свою історію ще з часів Київської Русі [4]. Розшук осіб, зниклих безвісно, завжди був прерогативою діяльністю правоохоронців, оскільки зникнення людини в багатьох випадках свідчило про вчинення відносно неї тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Враховуючи вказане, не дивним є те, що під час розшуку особи використовуються специфічні прийоми та методи, а сама по собі розшукова робота становить досить багатогранну діяльність та вимагає від працівників поліції використання не тільки прийняття стандартних рішень, а й постійної логічної роботи, вміння швидкого переорієнтування пріоритетів діяльності та врахування щойно виявлених обставин. Тобто, оперативні працівники повинні не лише використовувати оперативно-розшукову тактику чи криміналістичні методики, а й застосувати методи аналізу психологічного стану особи,

її способу життя та обставин, що передували зникнення. Саме зазначене й обумовлює необхідність визначення характеристики осіб, зниклих безвісно.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В теорії оперативно-розшукової діяльності на протязі багатьох років вчені вивчають різні аспекти розшуку осіб. Зокрема, становлять інтерес праці таких вчених як Д.В. Бойчук, Б.Т. Безлепкін, А.В. Белоусов, В.В. Гевко, В.А. Глазков, Є.О. Дідоренко, Є.А. Доля, І.М. Доронін, В.І. Зажицький, С.Ю. Ільченко, Ю.П. Кобець, Є.Г. Коваленко, І.П. Козьяков, В.А. Колеснік, М.І. Курочка, В.Т. Маляренко, В.І. Ніндіпова, М.А. Погорецький, Б.Г. Розовський, В.Б. Рушайло, В.А. Сілюков, І.В. Сервецький, Г.П. Серєда, В.М.Тертишнік, А.Г. Цветков, М.Є. Шумило, а також інших вітчизняних та закордонних вчених. Водночас, серед праць перелічених вчених виключно дисертаційне дослідження Д.В. Бойчука було присвячено проблематиці розшуку осіб, зниклих безвісно. Однак, аналізуючи положення даного дослідження можна дійти висновку, що у зв'язку із доволі значним проміжком часу, що минув з моменту його проведення, та одночасно співвідносячи із змінами у законодавстві та кримінальній обстановці державі, можна дійти висновку, що характеристики осіб, зниклих безвісно, потребує додаткової уваги зі сторони наукової спільноти.

Постановка завдання. Метою статті є надання із урахуванням сучасної оперативної обстановки характеристики осіб, зниклих безвісно.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з електронним словником «Вікіпедія» термін «особи, зниклі безвісти» визначено як юридичний термін, який характеризує стан людини, про місце знаходження якої немає достовірної інформації. Водночас, на підставі узагальнення інформації, наявної у наукових статтях та іншій літературі запропоновано доволі широку класифікацію таких осіб. Зокрема, запропоновано розподіляти всіх осіб, зниклих безвісно, на дві групи: ті, хто залишилися живими, але не можуть або не хочуть повідомляти інформацію про своє місцезнаходження і ті, хто загинули за обставин, що ускладнюють або виключають можливість виявлення особи [7]. На нашу думку, така класифікація осіб, що зникли безвісно, є досить умовною та широкою, що в кінцевому результаті не відображає повністю всі різновиди осіб, зниклих безвісно.

В той же час, слід відмітити, що фахівцями у сфері оперативно-розшукової діяльності також висловлюються різні точки зору щодо змісту терміну «особи, зниклі безвісно» (або тотожних до неї «осіб, що зникли безвісти», «безвісно зникла особа», «безвісно відсутня особа» тощо). Як вказує Д.В. Бойчук, вказане пояснюється наступним:

- 1) внутрішньою складністю та протиріччям самого феномену безвісної відсутності, якісним різноманіттям її проявів;
- 2) традицією, яка утворилась від тривалого вживання поняття «безвісно відсутній» лише в буденному розумінні, на підставі тільки інтуїтивної ясності без наукового з'ясування його змісту;
- 3) використання цього терміну в різних областях права з різною метою, обумовленого відсутністю єдиного значення поняття, що спричинило появу різних дефініцій [1, с. 22].

В свою чергу вказаний вчений пропонує розуміти під безвісно відсутньою особою тих осіб, які зникли з постійного місця мешкання (перебування) раптово, без видимих на то причин, по відношенню до яких в поліцію надійшла заява або повідомлення про зникнення і з метою розшуку якого необхідне проведення спеціальних оперативно-розшукових заходів. Одночасно, Д.В. Бойчук визначає, що існують декілька різновидів безвісно відсутніх осіб, зокрема:

1) особи, які скоїли втечу з місць позбавлення волі, або ухиляються від попереднього слідства та суду, та які характеризуються наступними істотними ознаками:

- вчинення особою, раніше, до безвісної відсутності, протиправного діяння;
- винесення у зв'язку з вчиненням розшукуваною особою протиправного діяння судом вироку, рішення, визначення (прокурором постанови про арешт і т.ін.);
- необхідність перебування цієї особи відповідно до винесеного щодо неї вироку (ухвали, визначенню тощо) у певному місці;
- відсутність цієї особи в місці належного знаходження;
- залишення місця належного знаходження за власним бажанням;

- 2) іноземці й особи без громадянства, які ухиляються від обліку правоохоронних органів;
- 3) громадяни, що втратили зв'язок з рідними та близькими [1, с.11].

Разом з цим, заслуговує на увагу думка іншого вітчизняного вченого В.Я. Горбачевського, який зазначає, що більш логічно вірним є використання терміну «безвісно зниклі особи», під яким слід розуміти тих осіб, хто з невідомих причин зник з постійного місця проживання чи місця роботи, стосовно кого в органи поліції надійшли заяви чи повідомлення про зникнення і є підстави вважати, що вони стали жертвами злочину чи нещасного випадку [2, с. 187].

В свою чергу М.В. Зубов проводить фрагментарне дослідження щодо визначення дефініції «особи, що зникли безвісно» та визначає, що її зміст як фактичне зникнення фізичної особи, з місця мешкання/реєстрації або іншого останнього фактичного місця перебування без видимих причин при чому з урахуванням того, що на протязі мінімум однієї доби її місцезнаходження не відомо, а до правоохоронних органів надійшла інформації, повідомлення чи заява про зникнення даної особи та можливого вчинення протиправних дій відносно неї [3, с. 186].

З точки зору В.П. Цильвика, для позначення осіб, що розшукуються, слід використовувати термін «безвісно пропала особа», під яким можливо розуміти особу, яка зникла раптово і місцеперебування якої невідомо [8, с. 20].

В той же час, аналізуючи емпіричний матеріал В.В. Корх не надає власного визначення досліджуваної дефініції, однак пропонує класифікацію безвісно відсутніх осіб, зокрема:

1) особи, які на власний розсуд вирішили отримати статус безвісно відсутньої особи через суб'єктивні причини, а саме:

- переховування від органів досудового розслідування, слідчого судді та суду;
- переховування від свого оточення (близьких, друзів, родичів тощо), наприклад через сварку, борги тощо;
- ухиляння від відбування кримінального покарання;

2) особи, які зникли безвісно через наявність різних хвороб (психіатричний, психічний розлад здоров'я), наявність інших тяжких хвороб або які пов'язані із похилим віком;

3) особи, які зникли безвісно, однак щодо яких не вчинено будь-яких злочинів, проте особа не бажає мати постійного місця мешкання, роботи та повідомляти про себе рідним або друзям;

4) особи, які зникли безвісно в районі проведення Антитерористичної операції, або були мешканцями тимчасово окупованих територій;

5) особи, які зникли безвісно без явних причин та відносно яких є підстави вважати про можливість вчинення відносно останніх злочинних дій (вбивство, сексуальне рабство, викрадення тощо) [5, с. 235].

На нашу думку, існуюча невизначеність та одночасне використання декількох тотожних понять (безвісно зникла особа, безвісно відсутня особа тощо) пов'язано із тим, що до недавнього часу в чинному законодавстві не було закріплено змісту поняття «особа, зникла безвісно». Однак, прийняття Верховною Радою України у 2018 р. Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісно» частково усуває вказану прогалину. Зокрема відповідно до положень вказаного Закону визначається три категорії осіб, зниклих безвісно:

- особа, зникла безвісти, – фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук;

- особа, зникла безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, – особа, яка зникла безвісти в зоні збройного конфлікту під час проходження нею військової служби або за будь-яких інших обставин, що підтверджують факт перебування особи у цій зоні;

- особа, зникла безвісти за особливих обставин, – особа, зникла безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, заворушеннями всередині держави або у зв'язку з надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру або іншими подіями, що можуть спричинити масову загибель людей [6].

Враховуючи вказане, на нашу думку більш вірним буде використання саме законодавчо визначеної дефініції. Водночас, співвідносячи запропоновані переліченими вченими класифікації осіб, зниклих безвісно, із положеннями зазначеного нормативного акту, можна дійти висновку, що жодна із них не відповідає ані сучасним вимогам законодавства, ані наявній кримінальній

обстановці. Зокрема, практика свідчить, що сьогодні доцільніше говорити про те, що взагалі існують такі групи осіб, зниклих безвісно:

- 1) особи, які розшуковуються у зв'язку із втратою родинних зв'язків через суб'єктивні причини;
- 2) особи, які є психічно хворими або у зв'язку із фізіологічними змінами не керують власними діями та самостійно залишають постійне місце перебування;
- 3) особи, які через певні суб'єктивні чи об'єктивні причини за власним бажанням скривають своє місцеперебування;
- 4) особи, які стали потерпілими в результаті вчинення відносно них злочинної діяльності;
- 5) особи, зниклі безвісти в районі проведення операції об'єднаних сил або на території тимчасово окупованої Автономної республіки Крим;
- 6) особи, зниклі безвісно на території інших держав та відносно яких проводиться міжнародний розшук;
- 7) особи, що зникли безвісно в результаті збройного конфлікту або воєнних дій.

Кожній із перелічених груп осіб, зниклих безвісно притаманні певні характерні ознаки, однак враховуючи підслідність підрозділів Національної поліції України, нас цікавлять лише перші чотири категорії осіб, зниклих безвісно.

Отже, характерними рисами осіб, зниклих безвісно та які фактично розшуковуються у зв'язку із втратою родинних зв'язків через суб'єктивні причини є: середній вік осіб від 15 до 20 років – 18, 5%, від 20 до 30 років – 8,4 %, від 30 до 40 років – 4,5 %, від 40 до 50 років – 25,6 %, старші за 50 років – 15,7 %. Найчастіше за ознаками статевої приналежності безвісно зниклі особи є жінками (76,4 %), які одружені (53,2 %), мають середню спеціальну або вищу освіту (65,4 %), характеризуються оточуючими позитивно, а також мають постійне місце роботи та не приховують не від кого своє місце перебування.

Натомість характерними ознаками осіб, зниклих безвісно у зв'язку із психічними захворюваннями чи фізіологічними змінами через вік є те, що в 64, 3 % – це чоловіки, віком від 35 до 45 років - 15, 6 %, від 45 до 55 років – 22,3 %, від 55 до 65 років – 21, 1%, старші за 65 років – 40,3 %. Вказані особи здебільшого позбавлені дієздатності (53,2 %), не прилаштовані до життя, мають певні проблеми із вираженням своїх думок чи розмовою. Причиною розшуку таких осіб найчастіше є залишення останніх піклувальниками без нагляду (77,9 %).

Стосовно осіб, які через певні суб'єктивні або об'єктивні причини за власним бажанням приховують своє місце знаходження можливо охарактеризувати наступним чином: 1) жінки, найчастіше у віці 14-18 років (34, 5%), 18-25 років (22,1 %), які не мають постійного місця роботи, займаються аморальними видами праці - проституцією або жебракуванням (54,2 %), інколи працюють без офіційного оформлення (19, 8%), приховують своє місце перебування у зв'язку із почуттям сорому, образи або інших виключно особистісних причин. У випадку коли до вказаної категорії відносяться чоловіки, то середній вік їх складає від 11 до 18 років – 23,4 %, від 18 до 25 років – 36, 7%, в більшості випадків такі чоловіки або не мають жодної освіти (33,3 %) або мають вищу освіту (29,7 %), притягались до кримінальної чи адміністративної відповідальності (51,2 %), мають важкий характер, рішучі, жорсткі, не вміють пробачати.

Що ж стосується останньої категорії осіб, зниклих безвісно, то це особи, які розшуковуються у зв'язку із вчиненням відносно них злочину, і вони додатково розподіляються на такі категорії:

- особи, що своєю віктимологічною поведінкою спровокували вчинення злочину – молоді жінки (58, 7 %), зазвичай віком від 16 до 25 років (54,4 %), які не мають високого рівня інтелекту, розважливі у знайомствах, ведуть вільний від зобов'язань спосіб життя та намагаються виставляти його на показ;

- особи, що стали жертвами в результаті власного фінансового або соціального статусу (рідше через певний статус рідних) – чоловіки (79, 4 %), віком від 25 до 35 років (22,3 %), від 35 до 45 років – 43, 2 %, мають вищу освіту, одружені, ведуть активний спосіб життя, мають яскраво виражену власну думку;

- особи, що стали «випадковими» жертвами чи в результаті передування певних негативних обставин у особистому житті (конфліктів, зрад, образ тощо). Практика свідчить, що до вказаної категорії може відносити будь-яка особа.

Наукова новизна статті полягає у визначенні автором не тільки окремих характерних ознак осіб, зниклих безвісно, а й співвідношення ознак їх характеру із можливими причинами залишення місця перебування та визначення ймовірного.

У випадку знання оперативними працівниками характерних рис осіб, зниклих безвісно та співвіднесення їх із обставинами зникнення, швидкість та ефективність розшукової роботи помітно покращиться

Висновки. Отже, як висновок слід резюмувати, що розшукова робота – це складний процес, направлений на встановлення місцезнаходження особи, зниклої безвісти, при чому кожній категорії осіб, зниклих безвісно притаманні власні індивідуальні ознаки.

Список використаних джерел

1. Бойчук Д.В. Правові та організаційно-тактичні основи розшуку безвісно відсутніх осіб: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Львів, 2006. 20 с.
2. Горбачевський В. Я. Особливості досудового розслідування за фактами безвісного зникнення осіб. *Юридичний часопис НАВС*. 2014. №2 С. 185-201.
3. Зубов М. В. Зміст і співвідношення термінів "безвісно відсутня особа" та "безвісно зникла особа". *Вісник Академії митної служби України*. Серія : Право. 2015. № 2. С. 184–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2015_2_28
4. Исторические аспекты становления розыскной работы. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-aspekty-stanovleniya-rozysknoy-raboty-v-rossii> (дата звернення 06.09.2018)
5. Корх В. В. Оперативно-розшукова характеристика вбивства з приміткою «безвісно відсутня особа». *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С 230-240. URL : [http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2017-3\(povn_text\).pdf](http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2017-3(povn_text).pdf). (дата звернення: 09.09.2018)
6. Про правовий статус осіб, зниклих безвісно : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>(дата звернення: 10.09.2018)
7. Пропавший без вести. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D1%88%D0%B8%D0%B9_%D0%B1%D0%B5%D0%B7_%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8(дата звернення: 08.09.2018)
8. Цильвик В.П. Следственные ситуации, розыскные версии и вопросы планирования расследования по делам, возбужденным в связи с исчезновением человека. Криминалистика и судебная экспертиза. *Межведомственный научно-методический сборник*. Выпуск № 44. Киев, 1992. С.13-23.

References

1. Boichuk D.V. Pravovi ta orhanizatsiino-taktychni osnovy rozshuku bezvisno vidсутnih osib: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09. Lviv, 2006. 20 s.
2. Horbachevskyi V. Ya. Osoblyvosti dosudovoho rozsliduvannia za faktamy bezvistnoho znyknennia osib. *Yurydychnyi chasopys NAVS*. 2014. №2 S. 185-201.
3. Zubov M. V. Zmist i spivvidnoshennia terminiv "bezvisno vidсутnia osoba" ta "bezvisno znykla osoba". *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy*. Seriiia : Pravo. - 2015. - № 2. - S. 184–189. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2015_2_28
4. Ystorycheskye aspekty stanovleniya rozysknoi raboty. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-aspekty-stanovleniya-rozysknoy-raboty-v-rossii> (data zvernennia 06.09.2018)
5. Korkh V. V. Operatyvno-rozshukova kharakterystyka vbyvstva z prymitkoiu «bezvisno vidсутnia osoba». *Visnyk LDUVS im. E.O. Didorenka*. 2017. № 3 (79). S 230-240. URL : [http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2017-3\(povn_text\).pdf](http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2017-3(povn_text).pdf)

content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2017-3(povn_text).pdf. (data zvernennia: 09.09.2018)

6. Pro pravovyi status osib, znyklykh bezvisno : Zakon Ukrainy vid 12.07.2018 № 2505-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>(data zvernennia: 10.09.2018)

7. Propavshyi_bez_vesty. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D1%88%D0%B8%D0%B9_%D0%B1%D0%B5%D0%B7_%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8 (data zvernennia: 08.09.2018)

8. Tsylvyk V.P. Sledstvennye situatsyy, rozysknye versyy y voprosy planyrovaniya rassledovaniya po delam, vzbuzhdennym v sviaty s yscheznovenyem cheloveka. Krymynalystyka y sudebnaia ekspertyza. *Mezhvedomstvennyi nauchno-metodycheskyi sbornyk*. Vypusk № 44. Kyev, 1992. S.13-23.

Надійшла до редакції 7 грудня 2018 р.

